

Mokyklos nebaigimas ir negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai

Galutinė jungtinė ataskaita

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

MOKYKLOS NEBAIGIMAS IR NEGALIĄ IR (ARBA) SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINTYS MOKINIAI

Galutinė jungtinė ataskaita

Europos specialiojo ir inkluzinio ugdymo plėtros agentūra (Agentūra) yra nepriklausoma ir savarankiška organizacija. Agentūrą bendrai finansuoja valstybių narių švietimo ministerijos bei Europos Komisija ir remia Europos Parlamentas.

Bendrai finansuojama pagal Europos Sąjungos programą „Erasmus+“

Europos Komisijos pagalba rengiant šį leidinį nereiškia pritarimo turiniui, nes jis atspindi tik autorių požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už jokią leidinyje pateikiamos informacijos naudojimą.

Bet kurio asmens nuomonė, pateikta šiame dokumente, nebūtinai atitinka oficialią Agentūros, jos valstybių narių ar Komisijos nuomonę.

Redaktorius: Garry Squires

Ištraukas iš šio dokumento leidžiama naudoti tiksliai nurodant šaltinį. Turėtų būti pateikiama ši ataskaitos nuoroda: Europos specialiojo ir inkluzinio ugdymo plėtros agentūra, 2017. *Mokyklos nebaigimas ir negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai: Galutinė jungtinė ataskaita.* (G. Squires, red.). Odensė, Danija

Siekiant užtikrinti didesnę prieinamumą, ši ataskaita pateikiama 25 kalbomis ir elektronine forma Agentūros interneto svetainėje www.european-agency.org.

Tai originalaus teksto anglų kalba vertimas. Jei kyla abejonių dėl informacijos vertime tikslumo, žr. originalų tekstą anglų kalba.

ISBN: 978-87-7110-677-0 (elektroninė)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Sekretoriatas
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel. +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Briuselio biuras
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel. +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

TURINYS

ĮVADAS	5
BENDROJI INFORMACIJA	6
IŠVADOS	6
Mokyklos nebaigimo reiškinių apibrėžimas ir palyginimas laikant jį pasekme	7
Mokyklos nebaigimo modeliavimas, vykdomas kaip procesas, apimantis sudėtinį sąveikaujančių jėgų rinkinį	9
Stebėjimo ir ankstyvo įspėjimo sistemos	13
REKOMENDACIJOS	15
PROJEKTO REZULTATAI	18

ĮVADAS

Mokyklos nebaigimas plačiai apibūdinamas kaip fenomenas, kai jaunuoliai nutraukia formalųjį mokymąsi nebaigę vidurinės mokyklos. Europos Sąjunga (ES) užsibrėžė tikslą iki 2020 m. visose valstybėse narėse mokyklos nebaigimo lygį sumažinti iki 10 %.

Nuo 2015 iki 2016 m. Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo plėtros agentūra (Agentūra) vykdė su mokyklos nebaigimu susijusį projektą. Pirmą projekto dalį apėmė literatūros peržiūra, siekiant išnagrinėti Europoje atliktus recenzuojamus mokslinius tyrimus. Pastebėta, kad esama nedaug literatūros, kurioje būtų pranešama apie Europoje atliekamus mokslinius tyrimus. Priimtas sprendimas įtraukti literatūrą iš viso pasaulio, daugiausia iš Jungtinių Valstijų ir Australijos, nes šių šalių mokyklos nebaigimo politinė istorija ilgesnė ir kelia susirūpinimą. Literatūra, kurioje mokyklos nebaigimas siejamas su negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčiais mokiniais, nėra pakankamai išplėtotą. Tačiau aišku, kad didžiausią mokyklos nebaigusių asmenų rizikos grupę sudaro negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintys mokiniai. Todėl buvo paruošta pirmoji projekto ataskaita, kurioje nurodyta, kaip buvo atliekama literatūros peržiūra ir išvardyti pagrindiniai rezultatai (Europos agentūra, 2016).

Antra projekto dalis apėmė ES politikos palyginimą su pripažinta literatūra. Antroje ataskaitoje nagrinėjama, koku mastu ES politika atspindi literatūroje aptiktus pavyzdžius (Europos agentūra, 2017). Ataskaitoje prieita prie išvados, kad apskritai politika atitinka mokslinių tyrimų rezultatus.

Peržiūrėjus literatūrą ir išsiaiškinus, kaip joje nurodoma informacija panaudojama politikoje, nutarta sujungti du požiūrius. Todėl buvo sukurtas modelis, kuriuo galėtų naudotis visos valstybės narės, siekiamos suprasti kiekvienoje valstybėje susiklosčiusią situaciją. Šis modelis taip pat galėtų būti naudojamas vietiniu mastu, kad sprendimo teisę turintiems asmenims būtų paprasčiau įtraukti suinteresuotus asmenis į politikos, kuria siekiama sumažinti mokyklos nebaigimo lygį, kūrimo procesą. Laikantis šio požiūrio išvengiama mokyklos nebaigimą ir negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčius asmenis įvardijančių sąvokų apibrėžimų variantų. Taip pat suteikiama galimybė apsvarstyti tam tikrai vietai, kurioje atlikti moksliniai tyrimai, būdingų rezultatų pakeičiamumą.

Šioje galutinėje jungtinėje ataskaitoje apžvelgiami pagrindiniai pavyzdžiai ir idėjos. Joje dar kartą pateikiamas iš pirmų dviejų ataskaitų išplėtotas mokyklos nebaigimo sampratos modelis ir nurodomos pagrindinės rekomendacijos politikos formuotojams.¹

¹ Siekiant, kad ši jungtinė ataskaita būtų trumpa, joje nepateikiamos nuorodos į pagrindinę literatūrą, kadangi jos užimtų daug vietos. Dviejose pradinėse ataskaitose pateikiamas visas literatūros ir politikos dokumentų sąrašas (Europos agentūra, 2016; 2017).

BENDROJI INFORMACIJA

Pasiekta konsensuso, kad vidurinio išsilavinimo svarba itin juntama asmenims siekiant turėti geresnių galimybių, užsitikrinti materialinę gerovę, išsaugoti sveikatą ir įsidarbinti, taip pat siekiant sumažinti visuomenės atskirties riziką. Vidurinį išsilavinimą įgijusių asmenų skaičius įvairiose ES valstybėse narėse skiriasi ir 2014 m. mokyklos nebaigusiu asmenų kiekis svyravo nuo 4,4 % iki 21,9 %. Mokyklos nebaigimo lygio mažinimas nurodomas kaip prioritetas veiksmas ir iki 2020 m. visose valstybėse narėse šį lygį siekiama sumažinti iki 10 %. Esama artėjimą prie šio tikslo įrodančių pavyzdžių, kai vidutinė vertė sumažėjo nuo 14,3 % 2009-aisiais iki 11,1 % 2015-aisiais. Negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintys mokiniai laikomi mokyklos nebaigusiu asmenų grupei priskiriamų asmenų rizikos grupe, todėl valstybėms narėms atsiranda papildomų iššūkių. Atsižvelgiant į negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių asmenų poreikius ir sumažinant šiai asmenų grupei būdingą mokyklos nebaigimo lygį būtų siekiama platesnio masto iki 2030-ųjų turimų įgyvendinti UNESCO darnaus vystymosi švietimo tikslų (DVT 4).

IŠVADOS

Projekte buvo naudojama su mokyklos nebaigimu susijusi literatūra, kuri palyginta su ES politikos dokumentais, siekiant išsiaiškinti, su kokiais iššūkiais susiduria politikos formuotojai rengdami į mokyklos nebaigimo lygio sumažinimą orientuotus veiksmus. Išvadose nurodoma:

- problemos sutariant dėl pagrindinių sąvokų ir jas taikant;
- poreikis į mokyklos nebaigimą žvelgti kaip į mokinio gyvenimo procesų seką, o ne pasekmes;
- gali susidaryti skirtingi mokyklos nebaigusiu asmenų pogrupiai ir kiekvienam iš jų būdinga skirtinga rizika ir apsauginiai veiksniai;
- politikoje nurodomi veiksmai skirstomi į tokius, kurie orientuoti į prevenciją, intervenciją arba kompensaciją;
- veiksmai turi būti nukreipti į skirtingų lygių dėmesio centrus, pavyzdžiui, į mokyklos gerinimą, mokinio įsipareigojimus ir motyvaciją ir į platesnio masto mokinių gyvenimo socialinius aspektus.

Šios išvados panaudotos kuriant modelį, skirtą informuoti sprendimus priimančius asmenis ES, nacionaliniu ir vietiniu mastu.

Mokyklos nebaigimo reiškinio apibrėžimas ir palyginimas laikant jį pasekme

Siekiant išmatuoti mokyklos nebaigimo lygį ir jį palyginti su kitų valstybių narių lygiu susiduriama su tam tikrais sunkumais. Įvairiose šalyse nurodomas skirtingas amžius, kurio sulaukę jaunuoliai turi teisę nutraukti formalųjį mokymąsi, ir jis svyruoja nuo 14 iki 18 metų. Estêvão ir Álvares (2014) išskiria formaliuosius ir funkcinis apibrėžimus. Pirmieji priklauso nuo teisėto mokyklos baigimo amžiaus, o pastarieji reiškia tai, kad mokykla baigiama neįgijus reikiamų įgūdžių ir kvalifikacijos, kad būtų galima sėkmingai rasti darbą, nepriklausomai nuo mokyklą baigusio asmens amžiaus. Todėl skaičiuojant mokyklos nebaigimo lygį gali būti priskiriami įvairūs asmenys:

- asmenys, kurie baigia mokyklą nesulaukę tam tikrų valstybių narių įstatymuose numatyto amžiaus;
- asmenys, kurie baigia mokyklą neįgiję norint integruotis darbo rinkoje reikiamos kvalifikacijos;
- asmenys, kurie lanko mokyklą, kol sulaukia reikiamo amžiaus, bet vis tiek neįgyja reikiamos kvalifikacijos.

Iš pirmo žvilgsnio negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintys mokiniai itin dažnai baigia mokyklą neįgiję reikiamos kvalifikacijos, nepriklausomai nuo amžiaus ir dažniau priskiriami „nedirbančiam, nestudijuojančiam ir nesimokančiam jaunimui“ (NEET). Tačiau tai priklauso nuo to, kokios mokinių grupės priskiriamos negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių asmenų kategorijai. Kai kuriose šalyse negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių asmenų kategorija interpretuojama gana plačia prasme, jai priskiriant mokinius, kurių prasti mokymosi rezultatai, o kitose šalyje šiuo terminu apibūdinami tik itin didelių mokymosi sunkumų patiriantys mokiniai. Taip pat pastebima, kad kai kurios socialinės grupės neproporcingai dažniau priskiriamos negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių asmenų kategorijai. Tokioms grupėms priskiriami asmenys iš etninių mažumų, taip pat žemą socialinį ir ekonominį statusą turintys arba palankių sąlygų neturintys asmenys. Tokiu būdu primenama, kad negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintys moksleiviai nėra homogeniška grupė ir kad tokie asmenys turi išskirtinių mokymosi ir socialinių poreikių.

Apibrėžiant sąvoką „reikiama kvalifikacija“ ir nurodant rekomenduojamą įdarbinimo ar tolesnio (aukštesniojo) ugdymo tipą derėtų būti atsargiems. Esama pavyzdžių, kai tam tikroms negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių mokinių grupėms buvo iš anksto numatyta perėjimo iš vidurinio ugdymo į aukštesnįjį ugdymą strategija, kai reikalaujama tam tikrų kvalifikacijų, kurios nepriklauso nuo mokinių sugebėjimų ar siekių. Todėl įgiję išsilavinimą jie neturėdavo tinkamų kvalifikacijų vėliau integruotis darbo rinkoje arba buvo pastebimas jų neužimtumas dar neįgijus kvalifikacijų. Atlikus keletą tyrimų išsiaiškinta, kad negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintiems mokiniams perėjimas sukelia daugiau iššūkių nei jų bendraamžiams, todėl padidėja rizika, kad jie nebaigs mokyklos arba įgys žemo lygio kvalifikacijas.

„Eurostat“ vartojamas ES mokyklos nebaigimo sąvokos apibrėžimas taip pat yra funkcinis apibrėžimas, nes nurodoma, kad reikia įgyti vidurinio mokslo lygmens išsilavinimą (1 langelis).

Europos Sąjungoje mokyklos nebaigusiais asmenimis laikomi 18–24 metų amžiaus asmenys, įgiję tik pagrindinį ar žemesnio lygmens išsilavinimą ir vėliau nebesimokę.

Todėl mokyklos nebaigę asmenys yra asmenys, įgiję tik priešmokyklinį, pradinį ar pagrindinį išsilavinimą arba ne ilgesnės negu 2 metų trukmės vidurinį išsilavinimą (Europos Komisija, 2011).

1 langelis. „Eurostat“ nurodomas Europos Sąjungoje vartojamas apibrėžimas

„Eurostat“ apibrėžimas yra pragmatinis sprendimas, siekiant išvengti skirtingo mokyklos nebaigimo lygio valstybėse narėse nustatant bendrą vidurinio išsilavinimo lygio matą. Jo pranašumas yra tai, kad kiekviena valstybė gali išmatuoti veiksmų, kurių imasi norėdama sumažinti mokyklos nebaigimo lygį, poveikį. Tačiau kai kuriose valstybėse narėse mokyklos nebaigimu laikomas mokslo nutraukimas neįgijus vidurinio išsilavinimo, o kitose juo laikomas mokyklos baigimas neįgijus reikiamų kvalifikacijų. Be to, palyginimas dar sudėtingesnis, nes skirtingose šalyse baigus mokyklą reikalaujama skirtingų kvalifikacijų ir skirtingas mokinių, kurie, tikimasi, galėtų įgyti tokių kvalifikacijų, skaičius. 2003-aisiais ES švietimo ministrų taryba pabrėžė reikiamybės įgyti tinkamų kvalifikacijų svarbą, kad būtų galima „užtikrinti visišką įdarbinimą ir visuomenės sanglaudą“ (Europos Sąjungos Taryba, 2003, 4 p.). Siekiant atrasti bendrą matą dedamas pastangas apsunkina skirtingos administracijos, kurios skirtingas sąvokas dažnai vartoja asmeniniais tikslais. Todėl ne visos valstybės vartoja „Eurostat“ apibrėžimą.

Kitas pastangas apsunkinantis veiksnys atsiranda dėl sąvokos, reiškiančios, kad „asmuo daugiau nebesimoko“. Ji panaši į NEET (daugiau nebesimokančio asmens) sąvoką, vartojamą daugelyje valstybių narių. Tačiau nors NEET (daugiau nebesimokančius) ir

mokyklos nebaigusius asmenis apibūdinančios sąvokos kartais gali persidengti, jos nėra visiškai identiškos. NEET (daugiau nebesimokančių asmenų) kategorijai taip pat priskiriamos atskiros su apibrėžtimi susijusios problemos ir kai kuriose šalyse išskiriami NEET (daugiau nebesimokančių asmenų) kategorijos poskyriai.

Neabejotinai kyla sunkumų įvairiose valstybėse narėse apibrėžiant mokyklos nebaigimo sąvoką. Tačiau bendro tikslo sumažinti visų mokinių mokyklos nebaigimo lygį padeda siekti bandymas įvesti bendrą matą, kuriuo naudojantis apskaičiuojamas mokyklos nebaigusiu mokinių skaičius. Tokiu būdu mokyklos nebaigimas pateikiamas kaip pasekmė; tai mokymosi nebetęsiančių mokinių skaičius. Todėl sąvoka nepaaiškina, kodėl jie nebetęsia mokymosi. Laiku supratus, kodėl mokiniai nusprendžia nebetęsti mokymosi, gali būti lengviau parengti politiką ir nurodyti reikiamus atlikti veiksmus.

Panašiai literatūroje vartojami įvairūs mokyklos nebaigimą nusakantys terminai, pvz., „išmetimas iš mokyklos“, „mokyklos nebaigimas dėl nepasitenkinimo mokykla“, „mokyklos nebaigimas dėl su mokykla nesusijusių priežasčių“, „mokinių nubyrėjimas“, „nesėkmingas mokyklos baigimas“, „išvarymas iš mokyklos“, „mokyklos vengimas“, „ankstyvas mokyklos baigimas“ ir „nebaigimas“. Terminai vartojami įvairiai, kai kurie autoriai juos pavartodami pažymi, kad mokyklos nebaigimas yra pasekmė. Kiti autoriai terminus vartoja taip, kad nurodoma, jog skirtingiems mokinių pogrupiams gali būti būdingi skirtingi procesai, todėl atsiranda skirtingos mokyklos nebaigimo priežastys. Tai reiškia, kad mokyklos nebaigimo yra daugiaaspektis fenomenas, kai dirbant su skirtingomis mokinių grupėmis reikia atlikti skirtingus veiksmus.

Mokyklos nebaigimo modeliavimas, vykdomas kaip procesas, apimantis sudėtinį sąveikaujančių jėgų rinkinį

Jei mokyklos nebaigimas yra skirtingiems asmenims skirtingais būdais taikomų procesų pasekmė, tada gali būti, kad nė vienas veiksmas nepadės sumažinti mokyklos nebaigimo lygio. Derėtų atsižvelgti į procesus, kuriems vykstant kai kurie mokiniai sėkmingai įgyja vidurinį išsilavinimą, o kitiems tokio išsilavinimo įgyti nepavyksta. Buvo laikomasi požiūrio, padėjusio suvokti sudėtingumą, ir atliekamas jėgos lauko tyrimas, kurį sumanė Kurtas Levinas (Kurt Lewin) (1943). Nurodytą mokinį veikia skirtingos jėgos. Kai kurios iš jų pastūmėja mokinį norimo rezultato įgyti vidurinį išsilavinimą link; kitos jėgos stumia priešinga kryptimi ir gali būti mokyklos nebaigimo priežastimi. Mokyklos nebaigimo link pastūmėjančias jėgas galima įsivaizduoti kaip rizikos veiksnių rinkinį mokyklos organizacijos mastu, mokinio arba mokinio situacijos mastu arba kaip mokinio ir mokyklos sąveiką. Antroje ataskaitoje rizikos veiksniai buvo grupuojami pagal temas, į kurias derėtų atsižvelgti (daugiau informacijos apie rizikos veiksnius rasite Europos Agentūra, 2017, 1 priede).

Mokyklos organizacijos mastu šie rizikos veiksniai apima dėmesį mokyklos disciplinai, dėmesį mokytojui, dėmesį mokymo programai ir dėmesį mokyklai vietinėje bendruo-

menėje. Kai esama problemų šiose srityse, į tai reaguodama mokykla turėtų pasielgti taip, kad mokinys neįgytų išsilavinimo dėl nepasitenkinimo mokykla. Šis procesas vadinamas **mokyklos nebaigimu dėl nepasitenkinimo mokykla**. Mokinio arba mokinio situacijos mastu šie rizikos veiksniai apima dėmesį finansiniams reikalams, dėmesį šeimai, dėmesį įdarbinimui, dėmesį sveikatai ir dėmesį tos pačios grupės asmenims. Tai jėgos, kurios atitraukia dėmesį nuo mokyklos; šis procesas vadinamas **mokyklos nebaigimu dėl su mokykla nesusijusių priežasčių**. Mokinio ir mokyklos sąveiką atspindintys veiksniai yra tokie rizikos veiksniai, dėl kurių mokiniai palaiapsniui nusprendžia nebetęsti mokymosi. Tai vadinama **mokinių nubyrėjimu**. Šie rizikos veiksniai apima dėmesį akademiniam pažangumui, dėmesį motyvacijai ir dėmesį priklausymo mokyklai pojūčiui.

Suprantant, kad vyksta trys skirtingi procesai, kad esama skirtingiems asmenims atsirandančių skirtingų rizikos veiksnių, galima sukurti mokyklos nebaigimo lygį padedančius sumažinti veiksmus, kurie orientuoti į tris pagrindines sritis:

- veiksmai, nukreipti į mokyklos gerinimą;
- veiksmai, susiję su už mokyklos ribų vykstančio mokinių gyvenimo kokybės gerinimu;
- veiksmai, nukreipti į mokinių akademinį pažangumą, motyvaciją ir priklausymo mokyklai jausmą.

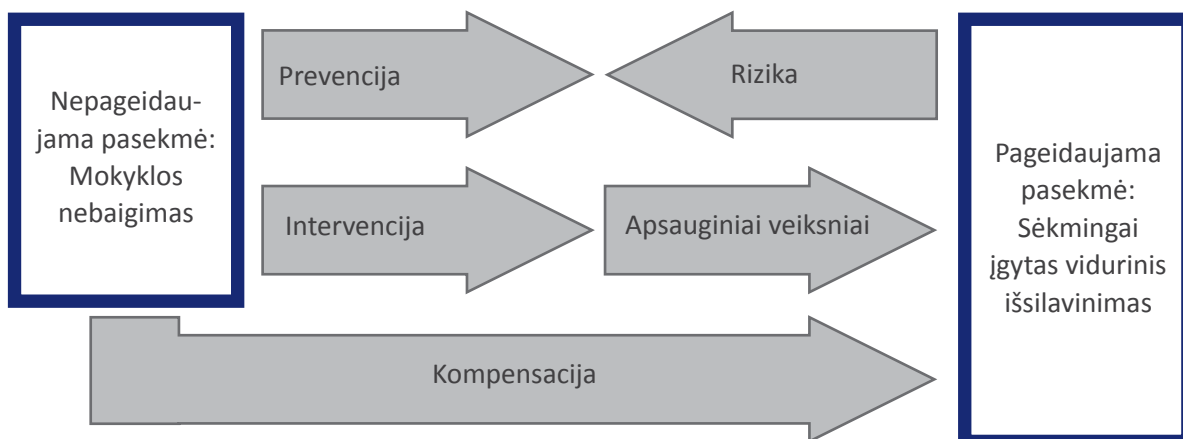
Tačiau, nepaisant šių rizikos veiksnių, esama mokinių, kuriems pavyksta juos įveikti. Todėl turi būti numatytas priešinga kryptimi veikiančių apsauginių veiksnių rinkinys. Pavyzdžiui, kai kuriems negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintiems mokiniams tai gali būti įtraukieji mokyklos moraliniai principai, kai tarp mokytojų ir mokinių užsimezga geri ryšiai; dėmesys tam, kad mokymo programa atitiktų mokinių poreikius; bendradarbiavimas su tėvais, kurie remia mokyklą ir padeda motyvuoti mokinį jį paskatindami; ir pakankami šeimos finansiniai ištekliai, kad mokinys galėtų tęsti mokymąsi.

Teoriškai įmanoma stebėti kiekvieno mokinio rizikos veiksnius ir apsauginius veiksnius ir išsiaiškinti mokyklos nebaigimo tikimybę. Išsiaiškinus rizikos veiksnius ir apsauginius veiksnius visos bendruomenės mastu bus imamasi veiksnių skirtingu mastu (nacionaliniu, mokyklos, šeimos, asmeniniu). ES politikos dokumentuose tokie galimi veiksmai grupuojami į šias grupes: prevencija, intervencija ir kompensacija. Skirtingi autoriai šiuos tris terminus vartoja skirtingai. Šioje ataskaitoje jie suprantami taip, kaip nurodyta toliau.

- Prevencija turėtų būti nukreipta į rizikos veiksnių numatymą ir į tai, kad būtų imamasi veiksnių prieš jiems kylant.
- Laikantis intervencijos principo suprantama, kad esama rizikos veiksnių, bet bandoma juos įveikti arba sustiprinti apsauginius veiksnius.
- Laikantis kompensacijos principo ieškoma išeities iš situacijos, kai mokymasis vyksta ne taip, kaip tikėtasi, ir suteikiama antra galimybė mokytis arba sukuriama daugiau mokymosi visą gyvenimą galimybių.

Rizikos veiksnių, apsauginių veiksnių, prevencijos, intervencijos ir kompensacijos sąveiką galima pavaizduoti modelyje, kurį panaudojus vietiniu arba nacionaliniu mastu galima pažymėti tam tikrus veiksnius ir nurodyti veiksmus, kurių galima imtis siekiant išvengti mokyklos nebaigimo. Ši sąveika buvo pavaizduota antroje ataskaitoje ir atkurama čia, 1 pav.

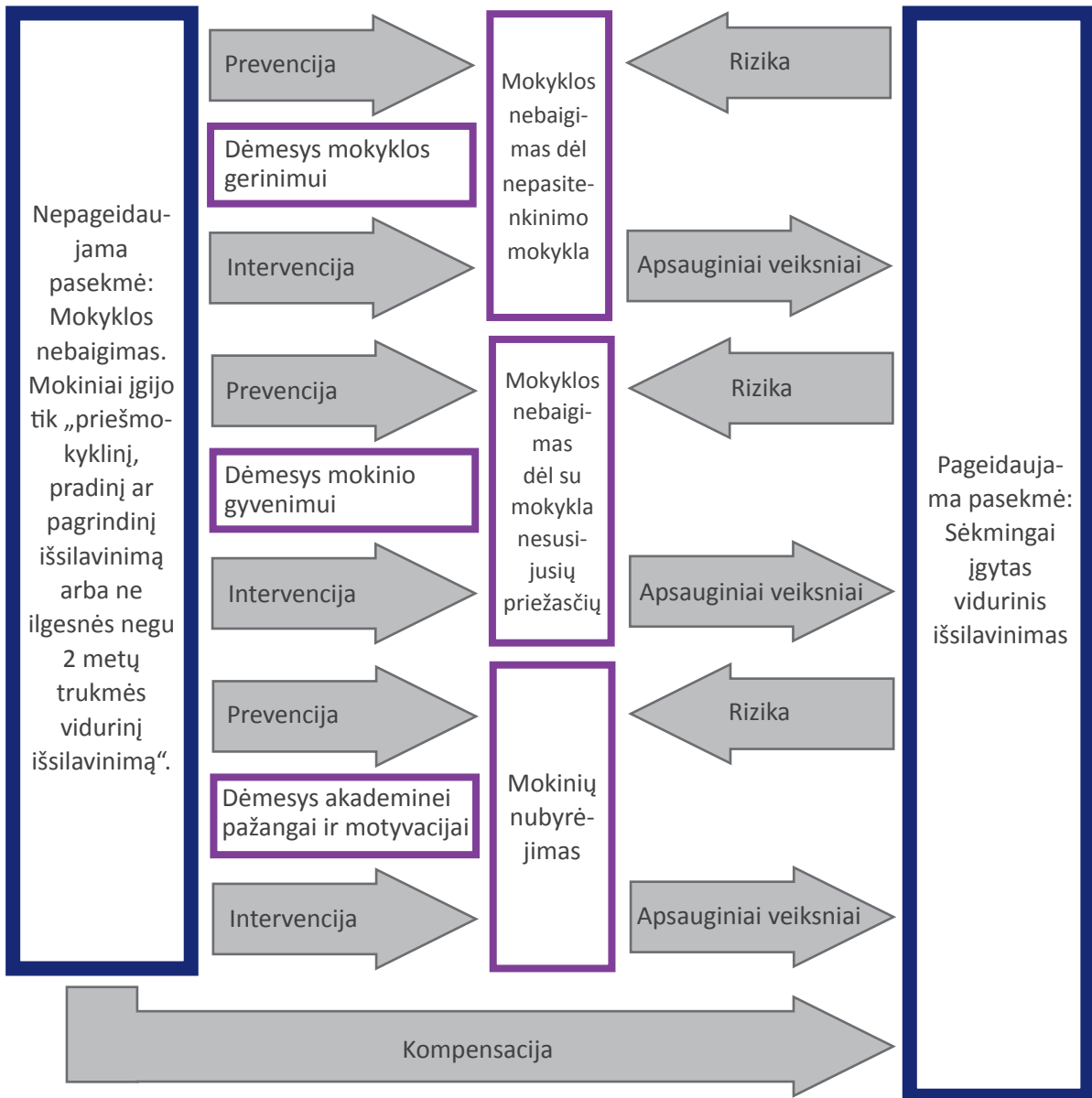

1 pav. Mokyklos nebaigimo priežastimi tampančios ir nuo šios problemos apsaugančios jėgos (šaltinis: Europos agentūra, 2017, 20 p.)

Kaip jau buvo paaškinta, veikia skirtingi procesai (mokyklos nebaigimas dėl nepasitenkinimo mokykla, mokyklos nebaigimas dėl su mokykla nesusijusių priežasčių ir mokinių nubyrejimas). Jie veikia skirtingu mastu (mokyklos organizacijos, mokinio arba mokinio situacijos ir mokinio ir mokyklos sąveikos mastu). Tai reiškia, kad tą patį modelį galima naudoti kiekvienam procesui ir mastui.

2 pav. Su mokyklos nebaigimu susijusių jėgų ir procesų modelis (šaltinis: Europos agentūra, 2017, 22 p.)

Siekama, kad šis modelis būtų lankstus, todėl skatinama atsižvelgti į tris pagrindinius procesus, su jais susijusius rizikos veiksnius ir su tuo, koku (tarptautiniu, nacionaliniu,

vietiniu ar mokyklos) mastu laikomasi politikos, susijusius apsauginius veiksmus. Tada gali būti sukurti konkretiems poreikiams pritaikyti veiksmai. Šie veiksmai platesniu socialiniu mastu orientuoti į mokinių gyvenimams įtakos turinčias problemas; jie orientuoti į mokyklos gerinimą arba į asmens akademinę pažangą, motyvacijos skatinimą ir aktyvesnį dalyvavimą mokantis.

Nors naudojantis modeliu skatinama atsižvelgti į kiekvieną iš trijų mokyklos nebaigimo dėl nepasitenkinimo mokykla, mokyklos nebaigimo dėl su mokykla nesusijusių priežasčių ir mokinių nubyrėjimo procesų, tai nereiškia, kad kiekvienas mokinys gali būti veikiamas tik vieno proceso. Tai prieštarauja Europos Parlamento tyrimui (2011), kuriame itin aiškiai išskiriami mokinių pogrupiai. Per visą savo gyvenimą ir mokydamasis mokinys gali būti veikiamas visų trijų procesų (žr. Europos agentūra, 2017, 23 p., kur pateikiamas pavyzdys).

Šioje jungtinėje ataskaitoje laikomasi Kofildo (*Coffield*) (1998) požiūrio, kad svarbiau dėmesį sutelkti į veiksmus, susijusius ne su kompensacija, o su intervencija ir prevencija. Tačiau esama ir įspūdingai plėtojamo kompensacijos požiūrio pavyzdžių, pvz., Airijoje veikianti organizacija „Youthreach“, kuri siekia atsižvelgti į drauge bendrojo ugdymo mokyklos bendrojoje klasėje besimokiusių ir nubyrėjusių mokinių poreikius. Kiti autoriai teigia, kad kompensacija taip pat gali būti naudinga dėl su mokykla nesusijusių priežasčių ir asmeninio gyvenimo įvykių per anksti mokyklą baigusiesiems mokiniams. Prie šių priežasčių gali būti priskiriamos finansinės priežastys, šeimyninės priežastys, slauga, santykiai ar tėvystės atsakomybė.

Stebėjimo ir ankstyvo įspėjimo sistemos

Kai mokyklos nebaigimas apibrėžiamas pagal jo sukeltas pasekmes, paprasčiau atlikti stebėjimą visose valstybėse narėse. Galima išsiaiškinti visą problemos mastą ir įvertinti politikas ir veiksmus. Atlikus šį paprastą skaičiavimą pastebėta, kad Europoje mokyklos nebaigimo lygis mažėja ir juda 2020 m. tikslo link. Tačiau kadangi mokyklos nebaigimą veikia sudėtingi procesai, paprastos stebėjimo sistemos nėra itin naudingos. Naudojantis jomis negalima stebėti skirtingų negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių arba skirtinguose kiekvienos šalies regionuose gyvenančių mokinių grupių. Europos Sąjungos Taryba siūlo sukurti platų įvairių rodiklių asortimentą. Jie būtų naudojami apdorojant duomenis šiais tikslais:

- siekiant laiku aptikti mokinius, kuriems kyla mokyklos nebaigimo rizika;
- siekiant nurodyti nepalankių ugdymosi sąlygų kriterijus ir rodiklius;
- siekiant išsiaiškinti mokyklos nebaigimo priežastis;
- naudojant skirtingų politikos lygmenų duomenis norint vadovauti politikos vystymui;
- siekiant nurodyti vadovavimo pagrindą ir suteikti paramą mokykloms.

Ankstyvo įspėjimo sistemos sukurtos negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintiems mokiniams, kuriems kyla mokyklos nebaigimo rizika, ir jomis naudojamos daugelyje Jungtinių Valstijų mokyklų rajonų. Panašios sistemos naudojamos Europoje. Šioms sistemoms paprastai priskiriamos pažintinės ir elgesio priemonės ir jos nukreiptos į mokinius, siekiant jiems suteikti geresnę pagalbą ir sumažinti mokinių nubyrėjimo pasekmes. Tačiau 2 paveikslėlyje vaizduojama, kad norint išnagrinėti įvairius su skirtingais mokyklos nebaigimo dėl nepasitenkinimo mokykla, mokyklos nebaigimo dėl su mokykla nesusijusių priežasčių ir mokinių nubyrėjimo rizikos veiksniais ir procesais susijusius veiksnius tam, kad būtų galima pateikti su prevencija ir intervencija susijusius veiksmus, reikės daugiau rodiklių. Taip gali būti sukurtos stebėjimo sistemos, parengtos remiantis:

- veiksmų nacionaliniu ir švietimo sistemos mastu priemonėmis, pvz., mokyklos baigimo rodikliais, skirtingomis pagrindinėmis ypatybėmis pasižyminčių mokinių grupių, įskaitant negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių mokinių pažangumu, socialinės nelygybės lygiais ir darbo rinkos būseną. Šios priemonės tam tikra prasme nurodo platesnį mokinių socialinį foną, taip pat įvairius ugdymosi rezultatų rodiklius;
- vietiniu mastu ir į mokyklą orientuotomis priemonėmis, pvz., kiekvieno mokinio pažangumu, įtraukties lygiais, mokytojų ir mokinių santykiais, mokymo ir mokymosi kokybe ir ugdymo programos keliais ir pasirinkimais;
- į asmenį orientuotomis priemonėmis, pvz., tokiomis, kai stebimas lankomumas, įsitraukimas į pamokas, emocinis poveikis, pažintiniai sugebėjimai, pasiekimai, motyvacija, priklausymo jausmas, asmeniniai pokyčiai arba šeimyninės aplinkybės ir mokinių požiūriai ir siekiai.

REKOMENDACIJOS

Antroje ataskaitoje (Europos agentūra, 2017) pateiktos rekomendacijos politikos formuotojams. Šios rekomendacijos pakartojamos ir nurodomos toliau.

1. Dabartinės į mokyklos nebaigimą orientuotos politikos pastangos teikia vilčių. Pastangos aiškiai apibrėžti mokyklos nebaigimą, sukurti stebėjimo sistemas (nacionaliniu, vietiniu ir asmeniniu mastu), nurodančias problemas mastą ir bet kokių intervencijų poveikį, ir sukurti apibrėžimus ir rodiklius, naudingus atliekant tarptautinius palyginimus, laikomos naudingais veiksmais. Pagrindinė nacionaliniu ir Europos mastu dirbančių politikos formuotojų užduotis – išplėtoti šias pastangas, kad visos Europos šalys turėtų pagrindo sukurti politikos intervencijas.
2. Nors plečiama dabartinių stebėjimo sistemų aprėptis, tačiau būtina pasirūpinti tuo, kad jos būtų daug jautresnės nušalinimo nuo ugdymosi atvejams. Svarbiausia sukurti

vienos krypties apibrėžimus ir asmeninius rodiklius. Derėtų atsižvelgti į tai, kuo mokyklos nebaigimas susijęs su kitų formų neoptimaliais ugdymosi rezultatais, sudėtingus procesus, dėl kurių nusprendžiama nebaigti mokyklos, ir daugybę būdų, kuriais įvairioms grupėms ir asmenims tenka išgyventi mokyklos nebaigimo patirtį.

Tai įmanoma, jei politikos formuotojai dirba, stengdamiesi sukurti sudėtingesnes stebėjimo sistemas. Būtų geriausia, jei tokios sistemos registruotų įvairius ugdymosi rezultatus (įgijimus, progresiją į kitas ugdymosi patirtis, įdarbinimo rezultatus ir t. t.), tai darytų kiekvieno mokinio lygmeniu ir galėtų susieti rezultatų duomenis su informacijoje apie mokinį ir jo ugdymosi patirtį pateiktais duomenimis.

3. Sudėtingos stebėjimo sistemos nacionaliniu mastu yra tik dalis problemos sprendimo. Skirtingo lygio švietimo sistemos turi būti itin gerai informuotos apie tai, kas vyksta mokiniams, už kuriuos jos atsakingos. Ypač mokyklos turi žinoti, kas vyksta asmenims – kokia jiems kyla rizika, kokių ugdymosi rezultatų jie pasiekia ir kaip jie reaguoja į intervencijas. Todėl politikos formuotojai turi remti mokyklas ir kitus sistemos lygius įrengdami ir naudodami savo stebėjimo sistemas. Daugelyje mokyklų reikiami duomenys pasiekiami, bet jie gali būti skirtingose vietose ir jais gali naudotis įvairūs mokytojai ir kiti profesionalai. Užduotis, kurią gali tekti atlikti – mokyklų sugretinimas ir rėmimas, išsiaiškinus, kaip geriausiai panaudoti duomenis, prie kurių jau turima prieiga.

4. Stebėjimo sistemos naudingos tik tada, kai jos sudaro pagrindą veiksmingoms intervencijoms. Atlikus mokslinius tyrimus paaiškėjo, kad tokios intervencijos turi būti plataus masto. Labai mažai tikėtina, kad vienos krypties intervencijos, atliktos tik tada, kai itin didelė mokyklos nebaigimo rizika, bus tinkamos norint pastebimai sumažinti mokyklos nebaigimo lygio skaičius arba susieti bet kokį sumažėjimą su prasmingu ugdymosi rezultatų pagerėjimu. Atliekant intervencijas reikia peržvelgti visą mokinių gyvenimo ciklą, kad būtų atsižvelgiama į visus jų ugdymosi patirties aspektus ir tokiu būdu priežasčių ieškoma ne tik mokymosi aplinkoje, bet nagrinėjami ir pagrindiniai mokiniams riziką keliantys šeimos ir bendruomenių veiksniai. Intervencijos turi būti atliekamos ir tada, kai rizikos veiksniai tampa aiškiai matomi, taip pat visų pirmiausia turi būti imamasi prevencinių priemonių, kad rizikos veiksnių neatsirastų.

Tokių intervencijų sampratos kūrimas ir išdėstymas politikos formuotojams sukelia daugiausia sunkumų. Sukurtas modelis siūlo koncepciją, pagal kurią galima sukurti intervenciją. Tačiau aišku, kad dauguma švietimo politikos (ir platesnio masto socialinės politikos) aspektų susiję su kova su mokyklos nebaigimu. Norint suderinti skirtingus ministerijų skyrius susiduriama su sunkiai įveikiamais sunkumais. Tačiau šiuos

sunkumus galima sumažinti į mokyklos nebaigimo lygio politiką žvelgiant kaip į platesnes politikos pastangas pagerinti ugdymosi rezultatus ir sumažinti ugdymosi nelygybę ir nušalinimą. Tada ELS (mokyklos nebaigimo) lygio sumažinimas yra ne tik *dar vienas* politikos prioritetas, o šių platesnių politikos veiksmų rezultatas.

Politikos formuotojams gali pasirodyti itin naudinga nukreipti savo pastangas nuo siekio išvengti mokyklos nebaigimo kaip vienintelio rezultato, matuojamo atsižvelgiant į kvalifikacijas ir (arba) nebaigimo taškus, ir funkcionalesnio šio fenomeno supratimo link. Kitaip tariant, pagrindinis klausimas yra ne tai, kiek jaunuolių nusprendžia nebaigti mokyklos po tam tikro daugiau ar mažiau privalomo taško, o tai, kiek jų nebaigia mokyklos dar nebūdami gerai pasiruošę sėkmingai įžengti į suaugusiųjų pasaulį. Taigi kyla svarbesnių klausimų apie švietimo sistemų tikslus ir jų veiksmingumą siekiant šių tikslų.

5. Kadangi stebėjimo sistemos turi būti tinkamai naudojamos visuose švietimo sistemų lygiuose, todėl veiksmingos intervencijos turi būti taikomos visuose lygiuose, ypač mokyklose. Imantis pavienių nacionalinių iniciatyvų jos nebus veiksmingos, kol nebus įdedama pastangų pagerinti visų lygių ugdymo sistemų kokybę ir veiksmingumą, taip pat pastangų vietiniu, mokyklos ir klasės mastu, siekiant užtikrinti prasmingas kiekvieno mokinio galimybes sėkmingai mokytis. Todėl pagrindinė politikos formuotojų užduotis yra remti mokyklas ir kitus sistemos lygius siekiant įvykdyti šią užduotį.

6. Negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių asmenų mokyklos nebaigimo pagrindas yra ne toks svarbus, kaip norėtūsi. Tačiau tai, ką jis parodo, labai atitinka pavyzdį iš mokymosi drauge bendrojo ugdymo mokyklos bendrojoje klasėje. Politikos formuotojai yra teisūs manydami, kad negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčius mokinius derėtų priskirti rizikos grupei ir užtikrinti, kad tinkamu laiku atliekant numatytas intervencijas ši grupė toliau tęstų mokymąsi. Tačiau šiai grupei priskiriami rizikos veiksniai ne itin skiriasi nuo kitų grupių rizikos veiksnių, todėl juos reikia įtraukti į pagrindines intervencijas ir praktikas, o ne laikyti visiškai atskiru specialiu atveju. Kaip ir galėjo būti tikimasi pagal bendrą mokyklos nebaigimo lygį, tikėtina, kad geros kokybės mokyklos, kuriose atsižvelgiama į individualius charakterio bruožus ir laiku užkertamas kelias asmeniniams sunkumams, yra pagrindinis veiksnys siekiant sumažinti mokyklos nebaigimo lygį. Jei tokių mokyklų praktika paprastai laikoma itin įtraukia, tada, atsižvelgiant į įrodymus, sukuriant įtraukiojo ugdymo galimybę ji gali būti svarbus būdas kovoti su negalią ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių mokinių mokyklos nebaigimu.

PROJEKTO REZULTATAI

Agentūros svetainėje paskelbtos dvi ataskaitos, o rezultatai pristatyti tarptautinėje mokyklos psichologų konferencijoje.

- Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo plėtros agentūra, 2016. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: A Review of the Research Evidence Focusing on Europe*. [Mokyklos nebaigimas ir negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai: į Europą orientuotų tyrimų įrodymų apžvalga]. (A. Dyson ir G. Squires, red.). Odensė, Danija

Šioje ataskaitoje išdėstomi mokslinio tyrimo dėl mokyklos nebaigimo Europoje, kuriame itin didelis dėmesys skiriamas negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintiems jaunuoliams, rezultatų apžvalga. Apžvalgoje didžiausias dėmesys skiriamas publikuotai medžiagai, kuri tiesiogiai susijusi su vienoje ar keliose Europos šalyse susiklosčiusia situacija ir kuri prieinama anglų kalba. Tačiau pastebimas šiuos kriterijus atitinkančių mokslinių tyrimų trūkumas. Todėl, esant poreikiui, Europos mokslinių tyrimų literatūra papildyta, įtraukiant literatūrą iš kitų pasaulio šalių.

- Europos specialiojo ir inkliuzinio ugdymo plėtros agentūra, 2017 m. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: To what extent is research reflected in European Union policies? [Mokyklos nebaigimas ir negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai: koku mastu tyrimai atsispindi Europos Sąjungos politikoje?]* (G. Squires ir A. Dyson, red.). Odensė, Danija

Šioje ataskaitoje apibendrinama pagrindinė mokslinių tyrimų literatūra apie negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčius mokinius, kurioje aptariamas mokyklos nebaigimo fenomenas, o rezultatai ir išvados palyginamos su ES politikos dokumentuose nurodomu požiūriu. Atlikus apžvalgą pateikiama rekomendacijų, kaip politikos formuotojai galėtų efektyviau spręsti mokyklos nebaigimo problemą, ypač todėl, kad su ja susiduria negalių ir (arba) specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintys mokiniai.

- Squires, G., 2017. *Early School Leaving and SEN: Understanding the literature and policy in Europe*. [Mokyklos nebaigimas ir SUP: literatūros ir politikos Europoje supratimas]. Mokslinis straipsnis, pristatytas 2017 m. liepos 22 d. Jungtinėje Karalystėje, Mančesteryje, vykusioje tarptautinėje mokyklos psichologų asociacijos konferencijoje

Tarptautinėje mokyklos psichologams skirtoje konferencijoje pristatyta siekiant išsiaiškinti mokyklos nebaigimo priežastimi tampančius procesus sukurto modelio raida. Ji sulaukė didelio susidomėjimo ir dalyviai norėjo panaudoti modelį mokyklos mastu.

Sekretoriatas:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel. +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Briuselio biuras:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel. +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org